

נשיא ומייסד
הרב שאול ישראלי זצ"ל

חֵמְדָּה יָמִים

HEMDAT YAMIM

פְּרֻשַׁת הַשְּׁבוּעַ מִקֶּץ תשפ"ב

הבת של זכריה, אמו של משיח?

הרב יוסף כרמל, ראש כולל 'ארץ חמדה'

חכמים תקנו לקרא כהפטרה בשבת חנוכה, בנבואתו של זְכַרְיָה בֶּן בְּרַכְיָה בֶּן עֲדוֹ הַנְּבִיאָה (זכריה א' א) הפותחת בפסוקים הבאים: "רְנִי וְשִׂמְחִי בַּת צִיּוֹן כִּי הִנְנִי בָא וְשִׂכְנִיתִי בְּתוֹכְךָ נֹאֵם יְהוָה וְנִלְווּ גוֹיִם רַבִּים אֶל יְהוָה בַּיּוֹם הַהוּא וְהָיוּ לִי לְעָם וְשִׂכְנִיתִי בְּתוֹכְךָ וְיָדַעְתָּ כִּי יְהוָה צָבָאֹת שְׁלַחְנִי אֵלֶיךָ: וְנָחַל יְהוָה אֶת יְהוּדָה חֶלְקוֹ עַל אֲדַמַּת הַקֶּדֶשׁ וּבָחַר עוֹד בִּירוּשָׁלַם" (זכריה ב' יד – טז). הנבואה מתארת את הימים המכונים "ימות המשיח".

נקדים הקדמה קצרה, חז"ל לימדונו כי "כל מקום ששמו ושם אביו בנביאות – בידוע שהוא נביא בן נביא" (מגילה דף טו ע"א, עיינו גם בדברי אבן עזרא על ישעיהו א' א), לפי זה זכריה היה בן לשושלת של נביאים שהרי גם סבו נזכר בפסוק. עיון בני"ך מגלה לנו כי נביאים בשמות אלה נזכרים לאורך תקופה מאוד ארוכה. נפרט: ימי שלמה נכתבו ב"ויבְחָזוּת יְעֲדוֹ הַחֲזָה (הוא עדו)" (דברי הימים ב ט' כט). בימי ישעיהו נזכר העד הנאמן: "זְכַרְיָהוּ בֶּן בְּרַכְיָהוּ" (ישעיהו ח' ב). זכריה הוא גם מדריכו הנבואי של עוזיהו מלך יהודה, שישעיהו ניבא בימיו, כמבואר בפסוק הבא: "וַיְהִי לְדָרֹשׁ אֱלֹהִים בְּיָמֵי זְכַרְיָהוּ הַמִּבְיָן בְּרֵאת אֱלֹהִים וּבְיָמֵי דָרְשׁוֹ אֶת יְהוָה הַצְּלִיחוֹ הָאֱלֹהִים" (דברי הימים ב כ"ו ה). אם כן, הגיוני מאוד שמשפחת נביאים זו פעלה מימי שלמה המלך ועד ימי דריוש הפרסי.

אחת הדמויות החשובות ביותר בתולדות עמנו היה חזקיהו המלך. חז"ל מסרו לנו כי: "אמר רבי תנחום, דרש בר קפרא בציפורי... ביקש הקדוש ברוך הוא לעשות חזקיהו משיח, וסנחריב גוג ומגוג" (סנהדרין דף צד ע"א). מאמר זה מציב את חזקיהו במקום מכובד ביותר. כאן המקום להקשות, כיצד גדלה אישיות עצומה מבחינה רוחנית זו, בביתו של אחד המלכים הגרועים ביותר בימי בית ראשון – אחז הרשע? שהרי אחז היה אביו של חזקיהו (עיינו מלכים ב ט"ז כ). על אחז נאמר: "וַיִּלְךָ בְּדַרְךָ מַלְכֵי יִשְׂרָאֵל וְגַם אֶת בְּנוֹ הַעֲבִיר בְּאֵשׁ כְּתַעֲבוֹת הַגּוֹיִם אֲשֶׁר הוֹרִישׁ יְהוָה אֹתָם מִפְּנֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל: וַיִּזְבַּח וַיִּקְטֹר בַּמִּזְבֵּחַ וְעַל הַגְּבָעוֹת וְתַחַת כָּל עֵץ רַעֲנָן" (שם, שם ג – ד). אחז סגר את דלתות המקדש וכיבה את מנורת הזהב שעמדה שם, כמבואר בכתוב: "וְגַם סָגְרוּ דְלֹתוֹת הָאוֹלָם וַיִּכְבְּוּ אֶת הַנְּרוֹת" (דברי הימים ב כ"ט ז). מנורה זו העידה על השכנת השכינה בישראל, כמבואר במסכת שבת: "אלא עדות היא לבאי עולם שהשכינה שורה בישראל. מאי עדות? אמר רב: זו נר מערבי, שנותן בה שמן כמדת חברותיה, וממנה היה מדליק ובה היה מסיים" (דף כב ע"ב). אחז טימא את בית המקדש ובנו חזקיהו נאלץ לטהרו כמבואר בפסוק: "וַיֹּאמֶר לְהֵם שְׂמְעוּנִי הַלְוִים עֲתָה הִתְקַדְּשׁוּ וְקַדְּשׁוּ אֶת בֵּית יְהוָה אֱלֹהֵי אֲבֹתֵיכֶם וְהוֹצִיאוּ אֶת הַנֶּהֱדָה מִן הַקֶּדֶשׁ" (שם, שם ה). ניתן להגדיר את אחז כ"מתיוון" הראשון (מכיוון שהפך את ביהמ"ק למקום ע"ז). החשמונאים חזרו על מעשיו של חזקיהו, שקדם להם מאות שנים.

נציע את התשובה הבאה. למרות שאחז היה רשע מרושע, אשתו הייתה צדקת. היא הייתה בתו של זכריה הנביא, שהיה בן לשושלת נבואית ותיקה ביותר. כך מפורש בפסוק: "וְחִזְקִיָּהוּ מִלֶּךְ בֶּן עֲשָׂרִים וְחִמְשׁ שָׁנָה וְעֲשָׂרִים וְחִמְשׁ שָׁנָה מִלֶּךְ בִּירוּשָׁלַם וְשֵׁם אִמּוֹ אֲבִיָּה בַּת זְכַרְיָהוּ" (שם, שם א). אֲבִיָּה אמו של חזקיהו, בת נביאים, היא שגידלה בן שהחשמונאים יכלו ללמוד ממעשיו. בנה של הצדקת, שהיה צדיק בעצמו, היה יכול להיות המלך המשיח.

כשאנו מבקשים בימי החנוכה על נסים בזמן הזה כפי שהיה בימים ההם, נזכור גם את האמא שגידלה בן צדיק (למרות שאביו היה רשע) שטיהר את המקדש והדליק מחדש את המנורה.

<p>לע"י מרת שרה ונגרובסקי בת ר' משה זאב, י' בתמוז תשע"ד</p>	<p>לע"י הרב שלמה מרזל י' באייר תשע"א</p>	<p>לע"י הרב ראובן וחיה לאה אברמן ט' בתשרי תשע"ו / כ' בתשרי תשפ"ב</p>	<p>לע"י מר משה וסרצוג כ' בתשרי תשפ"א</p>	<p>לע"י מר שמואל וגבי אסתר שמש י"ז בסיוון / כ' באב</p>
<p>לע"י מר יצחק טרשנסקי כ"ח באדר תשפ"א</p>	<p>לע"י הרב ישראל רוזן י"ג בחשוון תשע"ח</p>	<p>לע"י ר' מאיר וגבי שרה ברכפלד (שרה - ט"ז בטבת תש"ף)</p>	<p>לע"י הרב אשר וגבי סוזן וסרטיל ט"ז בכסלו / אלול תש"ף</p>	<p>לע"י הרב אברהם ומרת גיטה קליין י"ח באייר / ד' באב</p>
<p>לע"י ר' אליהו כרמל וגבי מלכה טויבע כרמל ח' באייר תשע"ו / י"א במנחם-אב תשס"ט</p>				
<p>לע"י הרב שמואל כהן, שבט תשפ"א</p>				
<p>לע"י הנופלים במערכה על הגנת המולדת הי"ד</p>				

חֲמַדַּת שְׁנַת הַשְּׁבַע

הרב בצלאל דניאל – ראש תוכנית מורנו מבית 'ארץ חמדה'

במה מדליקין בשנה השמינית?

אמרה התורה "והייתה שבת הארץ לכם לאכלה". דרשו חז"ל "לכם" – לצרככם, "לאכלה" ולא להפסד. **ביחידה 9** מיחידות מורנו ביררנו את גדרי השימוש הנכון בפירות שביעית. באופן כללי אפשר לומר שמותר ליהנות מפירות השביעית באופן בו רגילים להשתמש בהם – כגון לאכילה, או לכל שימוש אחר שעבורו מגדלים את הפירות (בפרטי ההלכות עיינו שם).

תקנו הגאונים שסמוך להדלקת הנרות נזמר ש"אין לנו רשות להשתמש בהם אלא לראותם בלבד", לאור דברי הגמרא (שבת כא ע"ב) "אסור להשתמש לאורה", וכך נפסק בשולחן ערוך (אורח חיים סימן תרע"ג סעיף א). אם אין לנו רשות להשתמש, לכאורה קשה לזהות בהדלקת נרות חנוכה שימוש לצרכנו. מה שמעלה את השאלה: האם מותר להשתמש בשמן של שביעית להדלקת נרות חנוכה?

היה מקום לומר שיש לאדם הנאה מעצם קיום המצווה. אך הכלל הוא ש"מצוות לאו ליהנות ניתנו" (מופיע במקומות רבים בש"ס ראשונים ופוסקים. מרכזיים בהם: עירובין לא ע"א; ראש השנה כח ע"א; חולין פט ע"א). כמובן שאנו שמחים בעבודת ה' ובתורתו, אך המצווה נעשית למען שמו. אמנם באהבה ובשמחה, אך ההלכה איננה מזהה את מעשה המצווה כהנאה.

לאור הדברים הללו, הרידב"ז (פאת השלחן פרק ה, ט), אמרי יושר (חלק א, ק) ותורת הארץ פוסקים שאסור להדליק נרות חנוכה בשמן של שביעית.

הפוסקים התמודדו עם השאלה הזו. נסקור את דבריהם בקצרה.

הרב ווזנר (שבט הלוי חלק א, קפד) מפקפק בשני הדברים.

לגבי מצוות לאו ליהנות ניתנו: הוא מפנה לפוסקים רבים הסוברים שאין כלל שמצוות **דרבנן** לא ניתנו ליהנות (לא נוכל להעמיק בלמדנות מאחורי שיטה זו במסגרת זו).

עיקר הדיון שלו מברר האם אכן אין שימוש מותר בנרות חנוכה. הוא מציג מספר ראיות שיש:

א. בשערי תשובה מביא תשובות האומרות שמותר ליהנות מעצם זה שיש אור בחדר, חדר חשוך מדכא. עצם ההנאה שיש אור (ולא שרואה משהו בעזרתו) בחדר מותרת לפי כל השיטות.

ב. לפי רבים מן הראשונים מותר ללמוד תורה לאור נרות חנוכה (כמובן שכאן חוזרת השאלה אם ללמוד תורה נחשב הנאה של האדם. אמנם זה תענוג גדול, אך אין זה ברור שההלכה מזהה בכך הנאה).

ג. אנו נוהגים להדליק שמש כדי שלא ייכשלו וישתמשו בנרות החנוכה. ה"ט"ז שואל כיצד זה עוזר. הרי בסופו השימוש נעשה גם בנר החנוכה! על כך עונה ה"ט"ז שאיננו פוסקים שיש איסור מוחלט ליהנות מנרות חנוכה. יש שני נושאים: 1. עשיית תשמיש בזוי כנגד הנרות. 2. שיהיה ניכר שהדליק את הנרות לפרסומי ניסא ולא לצורך תשמישיו. בעזרת השמש ניכר שיש נר שהודלק לשימוש, ויש נרות שהודלקו לפרסומי ניסא. אם כך, במידה ושני תנאים אלו מתקיימים, ה"ט"ז אומר שמותר ליהנות משאר הנרות. לדוגמא, לשיטתו מותר לקרוא לאור הנרות והשמש יחדיו, למרות שבעיקר נהנה מהנרות. [חשוב לציין שהמגן אברהם אומר שהשמש מתיר רק הנאה מזדמנת, מכיוון שבכל זאת למתבונן מבחוץ נראה כאילו הדליק את הנרות לשימוש האישי שלו].

מכלל הדברים עולה שאינו ברור שיש איסור מוחלט להשתמש בנרות חנוכה.

בסוף דבריו הרב ווזנר אומר שבכל זאת ראוי שלא לנטות מדברי הפוסקים, קודמיו.

בכרם ציון ממשיך את דברי ה"ט"ז: בימינו אנשים לעולם אינם מדליקים נרות שמן, אלא לצרכי מצווה. לכן איש אינו חושד שההדלקה נעשית לצורך עצמו, שהרי כיום מי ידליק נרות לקריאה, הרי התאורה שלנו הרבה יותר טובה מכל הבחינות. אם כך, מותר לעשות כל תשמיש שאינו בזוי לאור הנרות, שהרי אין חשש שהדליק את הנרות לצורך זה. לאור זאת, אין מניעה בשימוש בשמן הקדוש בקדושת שביעית.

יש לציין שדבריו לכאורה יכולים גם לשמש סיבה לחומרה כללית בשביעית. בימינו אכן אנשים אינם משתמשים בשמן זית לתאורה, אלא רק להדלקת נרות שבת ויו"ט או נרות חנוכה. האם משמעות הדברים היא שבזמן הזה אסור להדליק נרות משמן של שביעית?

הרב ווזנר והכרם ציון הציעו סיבות להקל מצד ההיתר ליהנות מנרות חנוכה. לעומתם, הרב אליהו והגרש"ז הציעו סיבות להקל מצד הלכות שביעית.

הרב אליהו (תחומין כא עמוד 11) אומר שהגדרת האיסור היא "לאכלה" ולא להפסד. כל הדלקה שאיננה להפסד מותרת. אמנם אסור ליהנות מנרות חנוכה, אך אי אפשר לומר שהדלקה זו נעשית להפסד.

הגרש"ז (מנחת שלמה א, מב) דן בדברים באריכות. נתמקד בשתי נקודות מתוך דבריו.

האם אכן צריכים להצדיק את המטרה הסופית של כל שימוש בפירות שביעית? במקומות אחרים בהלכה יש דרישה להציג מטרה סופית של המלאכה (הלכות יום טוב, לדוגמא). אך בהלכות שביעית אין דרישה שכזו. הדרישה היא שהשימוש יהיה

השימוש הרגיל. אין זה משנה אם ההדלקה נעשית לשימוש סתמי, מצווה, או אפילו לצורך עבירה! תאורה בעזרת שמן זית היא שימוש רגיל בשמן זית, ולכן היא מותרת. בסוף התשובה הגרש"ז נכנס לעצם מטרת הדלקת נרות חנוכה. הטענה היא שהדלקת נרות שאסור ליהנות מהתאורה שהן מספקות אסורה. הגרש"ז אומר שטענה זו איננה נכונה. נשווה בנפשנו: אדם רוצה להדליק נרות סביב החנות שלו, כדי שיראו את הנרות, וכך ידעו שהמקום פועל, האם זהו נר של בטלה? אם הנרות אינם עוזרים לאף אחד, חוץ מפרסום קיום העסק, האם זה נחשב הבערה סתמית? ודאי שלא. אומר הגרש"ז – כאשר אנו מדליקים את נרות החנוכה, איננו מדליקים נרות "סתם". אין זה נר של הפסד או בטלה. אנו מדליקים נרות בכדי להודיע לעולם כי יש אלוקים בישראל. אנו מפרסמים את הנס, ובכך מודיעים שאל חי בקרבנו.

[ניתן ליצור קשר עם הכותבים דרך: info@eretzhemdah.org](mailto:info@eretzhemdah.org)

מתפללים לרפואתם השלימה של:		
ישראל בן רבקה אריה יצחק בן גאולה מרים נטע בת מלכה חוה ראַנְלָה בת פֵּיילָא רבקה בת שרה בלה	ניר רפאל בן רחל ברכה חנן הראל הכהן בן דרורה מאירה בת אסתר אילנה בת עליה נהוראי בן רבקה נמיר	טל שאול בן יפה גדעון בן רחל רבקה רינה בת גרינה נתנה יוסף חילילי בן רחל
בתוך שאר חולי עם ישראל		

חַמְדַּת הַדָּף הַיּוֹמִי

איך יתכן שר' חנינא בן דוסא גידל עיזים? / תענית דף כ"ה

הרב עקיבא כהנא

בעבר עסקנו בשאלה האם מותר לגדל בימינו בהמה דקה בארץ ישראל, לאור האיסור שמופיע בגמרא על גידול בהמה דקה בארץ ישראל. בסוגיה שאותה נלמד השבוע (תענית כה עמוד א) מתוארת הסיבה לכך שר' חנינא בן דוסא קנה עיזים. הגמרא מספרת כיצד אדם איבד ליד ביתו תרנגולים ולאחר שר' חנינא מכר אותם הוא קנה בדמיהן עיזים. הגמרא ענתה על השאלה כיצד אדם עני כר' חנינא קנה את העיזים, אך לכאורה לא ענתה על השאלה השנייה שנשאלה: כיצד יתכן שר' חנינא גידל בהמה דקה בארץ ישראל בעוד שבמשנה נאמר שאסור לעשות כך? על כך נאמרו כמה תשובות בפרשנים:

- הרי"ף בעין יעקב הסביר שהאיסור לגדל נאמר רק על גידול בהמה דקה כשהיא קטנה וצעירה, אבל אין איסור על קניית עז גדולה, כנראה משום שהיא מבויתת יותר, ולא תזיק ליבולים.
- בספר גבורת ארי תירץ שר' חנינא גידל את העיזים במדבר או במקום שאין בו אנשים, ולכן מותר לגדל בו עיזים. לפי הסבר זה צריך לומר שגידול העיזים נעשה במקום רחוק מהעיר, ולמרות זאת שכיניו התלוננו שהעיזים מזיקים את שדותיהם שאינם בתוך העיר, דבר זה קצת דחוק.
- היד דוד כתב שניתן לתרץ שמותר לגדל בהמה שאינה שייכת לו, משום שבמקרה כזה אין חשש שהוא יגרום לבהמה לאכול מהגזל, משום שאין לו עניין בכך שהבהמות יאכלו בכלל, שהרי הן לא שלו. אך הוא כותב בנוסף שכיון שהוא ידע שהעיזים לא יזיקו הרי היה מותר לו לגדל.
- הזכרון יהודה (ב, קצז) תירץ שלצורך מצוות השבת אבידה מותר לגדל עיזים. אמנם, הקשה על כך בספר גבורת ארי, שלפי זה גדול כח המוצא מכח הבעלים שהיו לו עיזים. יתכן שבמקרה שלנו שהוא קנה את העיזים לצורך השבת אבידה היה מותר לו. הציץ אליעזר (ז, כה) עונה על כך שתקנת האיסור לגדל בהמה דקה, לא ניתקנה כתקנה גמורה, אלא רק כתקנה שאסור להזיק על ידי בהמה דקה, ולכן אין לאסור במקרה שידוע שהבהמה לא תזיק.

סיכום: הגמרא התקשתה בשאלה כיצד רבי חנינא בן דוסא החזיק בהמה דקה שאסור לגדלה, ולא ענתה על כך באופן מפורש, ישנם כמה דרכים לפרש מהו תירוץ הגמרא: א. שהאיסור רק על בהמה קטנה. ב. שהבהמה גדלה במקום שאין בו אנשים. ג. שמותר גידול בהמה שאינה שלו. ד. לצורך מצווה מותר.

[ניתן ליצור קשר עם הכותבים דרך: info@eretzhemdah.org](mailto:info@eretzhemdah.org)

הספר משטר ומדינה בישראל על פי התורה (4 כרכים) מאת הרב נפתלי בר אילן, יצא לאור בעריכה חדשה בהוצאת מכון "ארץ חמדה"

הספר מתמודד עם אתגרי השעה הניצבים בפני המדינה היהודית העצמאית ע"י ניתוח וביורור מקיפים במקורות. בין הנושאים הנדונים - משטר דמוקרטי ומלוכני, שלטון החוק, הפרדת רשויות, ביקורת שיפוטית, טוהר השלטון, מדיניות פיסקלית ומוניטרית, שירותי רווחה, סל תרופות, איכות הסביבה, משפט בינלאומי, אמנת ג'נבה, כבוד האדם וחירותו, פיתוח האישיות, זכויות אזרח ועוד ועוד.

זכה בפרס הרב קוק ובפרס הרב ישראלי של מכון ארץ חמדה.

לרכישה

שׁוֹׁת בְּמִרְאֵה הַבְּזֵק

(מתוך ח"י)

New York, USA

ניו יורק, ארה"ב
חשון תשע"ח

ריצה לפני עלות השחר

שאלה

נשאלתי בקהילה – האם מותר להתחיל ריצה או אימון כושר לפני עלות השחר, להמשיך אותה גם אחר עלות השחר ולהתפלל שחרית רק אחר כך?

תשובה

מעיקר הדין מותר להתחיל ריצה או אימון כושר לפני עלות השחר, ולהמשיך אחר עלות השחר, ולהתפלל שחרית מאוחר יותר¹. ומן הראוי לומר קצת ברכות או פסוקי תפילה וקבלת עול מלכות שמים לפני הריצה או האימון², וכן לשים תזכורת שלא ישכח להתפלל לאחר מכן³.

¹ הקדמה

את השאלה שלפנינו יש לבחון משני היבטים:

האחד נוגע לאיסור להתחיל לעסוק בפעולות שונות סמוך לזמן התפילה – ובהקשר זה מדובר גם על מנחה וערבית ולא רק על שחרית – או קריאת שמע (וכן מצוות נוספות), אם יש חשש שהאדם ימשך בעיסוק זה או יתעכב מחמתו ובסופו של דבר ישכח להתפלל או שזמן התפילה יעבור.

השני מיוחד לתפילת שחרית והוא האיסור לעסוק בצורכי האדם קודם שהתפלל את התפילה הראשונה ביום (לעניין זה מתחיל היום מן הבוקר אם משום שהתפילות הן כנגד הקרבנות שבהם "הלילה הולך אחר היום" ואם משום שבהקשר זה השאלה היא מה העיסוק הראשון של האדם בקומו משנתו, מה שמבחינתו של האדם [או של רוב בני האדם, גם אם יש חריגים העובדים במשמרות לילה וכדומה] הוא תחילתו של היום). איסור זה אינו תוי בחששות "טכניים" של שכחה או החמצת מועד התפילה אלא בתפיסה העקרונית שהעיסוק הראשון של האדם צריך להיות בעבודת בוראו ובתפילה לפניו.

נבחן כל אחת משתי השאלות בנפרד:

האם יש לאסור משום איסור עשיית מלאכה לפני התפילה?

במשנה במסכת שבת (ט ע"ב) מתבאר כי אסור להיכנס לספר, למרחץ, לבורסקי, לדין ולאכול סמוך לתחילת זמן התפילה (שם מדובר בתפילת המנחה, אבל העיקרון נכון גם בשאר התפילות [אם כי ראה להלן שדווקא בשחרית ייתכן שיש יותר קולא בעניין זה]) או סמוך לזמן קריאת שמע (שלגביה גם אם התחיל – מפסיק, אלא שמחלוקת היא באיזה אופן נאמר דין זה, וראה עוד להלן). הגמרא (שם) מסבירה שהחכמים חששו שמא ישברו המספריים במהלך התספורת או שמא האדם יתעלף במרחץ או שמא יסתרו את הדין ויתחילו מן התחלה או שמא ימשך אחר אכילתו או שמא יצטער מהפסדים גדולים בבורסקאות ויפסיד את התפילה. איסור זה נפסק להלכה בשלחן ערוך (אורח חיים רלב, ב, וראה עוד שם רלה, ב ומשנה ברורה שם, יז).

סיבות להקל במקרה שלנו:

א. נראה שאין איסור כאשר אין חשש שהמלאכה עלולה להימשך:

יש מקום לעיין האם חז"ל גזרו דווקא על מלאכות אלו, או שמא מדובר בדוגמאות בלבד וגזרת חז"ל נאמרה על כל המלאכות שיש בהן את החששות הללו (ראה מגן אברהם רלב, ו; משנה ברורה שם, ט). אבל בכל מקרה נראה, שגם אם נאמר שחז"ל גזרו על כל מלאכה שקיימים בה החששות הללו, מ"מ אין לאסור מלאכות שאין בהן את החששות הללו.

והנה, בפעילות גופנית מאומצת לא שייך לחוש שמא יימשך, שהרי גם אם אדם עלול להמשיך להתאמן בתרגילי כוח או בריצה זמן נוסף מעבר למה שתכנן מתחילה, מ"מ יש רק אפשרות נדירה מאוד שהאדם יחמיץ את התפילה (שחרית) או את זמן קריאת שמע בגין הימשכות זו, שהרי לשם כך יהיה עליו להמשיך את הפעילות הפיזית שעות רבות באופן שיתחיל בה לפני עלות השחר ויסיים אותה לאחר ארבע שעות (זמניות) מהתחלת היום (ראה שלחן ערוך אורח חיים פט, א) או לעניין החשש להחמיץ קריאת שמע בזמנה - שלוש שעות (ראה שם נח, א). ומאחר שגם שאר החששות שהוזכרו בגמרא לא שייכים בריצה (אין בה חשש שיישבר אביזר מסוים, אין חשש לעילפון וכו') [לעניין עילפון אמורים דברינו כמובן בריצה רגילה שלשם הנאה או שמירה על הכושר, שאינה כרוכה במאמץ חריג, וכל עוד מדובר באדם בריא. אכן אם מדובר בריצה הכרוכה במאמץ חריג העלול להביא לידי כך, או באדם שבמצב בריאותו כל ריצה עלולה להביא לידי כך, יש מקום לאסור, וריצה כזו – יש לתת את הדעת אם מותרת היא, ללא שיהיה בה הכרח, גם ללא קשר להיותה קודם לתפילה מצד "ונשמרתם לנפשותיכם"!] ולכן התחלת אימון סמוך לזמן התפילה לא נאסרה.

וביתר פירוט: החשש שיימשך שייך רק באכילה שיש לאדם דחף לאכול סעודה גדולה וברגע שהחל בסעודתו הקטנה הוא עלול להיגרר ולהרחיב באכילתו עד שיפסיד את התפילה. ואולי שייך חשש גם במלאכות נוספות כתפירת בגד שלם וכדומה, שיש לאדם משיכה לנסות לסיים אותן לחלוטין ובכך יפסיד תפילה. אך בריצה ופעילות פיזית מאומצת, שאין לאדם רגיל דחף לרוץ במשך הרבה שעות, אין כל איסור. וזהו שכתב הרשב"א בברכות ט ע"ב שהאיסור הוא רק במלאכות המביאות לידי פשיעה. וראה ביאור הלכה בסימן רלב סעיף ב ד"ה לברסקי.

ואמנם הביה"ל שם מקל בכתובה ותפירה ודומיהן (פעולות שרגילים להפסיק בהן באמצע), רק "במקום הצורך", הואיל ויש מי שמסתמית דבריו משמע שבכל מלאכה אסור. אבל נראה שלמרות שמדובר בפעולות ששונות מאכילה ובורסקי בכך שניתן בקלות לעצור במהלכן ולהתפלל, מכל מקום זהו רק במלאכות שיש בהן חשש שיימשכו עד סוף זמן מנחה. אך אין הביה"ל מדבר במלאכות שאין אפשרות מעשית שיתחילו סמוך למנחה ויימשכו עד סוף זמן מנחה.

ב. יש מקילים לפני תפילת שחרית:

שיקול נוסף להתיר הוא בכך שאין מדובר על פעולה של לפני מנחה אלא על ריצה לפני שחרית. המשנה בשבת ט ע"ב אוסרת להיכנס למרחץ ולדין וכו' בסמוך לזמן מנחה. והרמב"ם כתב (תפילה ו, ז) שגזרו איסור כניסה למרחץ או תספורת רק בסמוך למנחה ולא בסמוך לשחרית (כיוון שאז אין עשיית פעולות אלה מצויה ולא גזרו בה). וכ"פ השו"ע (פט, ז) וערוה"ש (פט, כח). ואף שיש שהחמירו במלאכות שנהוג לעשותם סמוך לעלות השחר (משמעות לשון הבית יוסף שם שלפני שהביא את דברי הרמב"ם הפנה למבואר בסימן

רלב לגבי איסור מלאכה ומשמע שרצונו לומר שאיסור זה נהג גם לפני שחרית ורק במרחק ותספורת חידש הרמב"ם את קולתו ; שו"ע הרב פט, ח ; פרי מגדים שם אשל אברהם טו ודרך החיים כג, ד-ו) מ"מ כבר הקל בזה המשני"ב (פט, לו) לאחר שיאמר מקצת ברכות.

נדגיש שהדברים אמורים רק כשהתחלה היא לפני עלות השחר וכמתואר בשאלה, אך לאחר עלות השחר – לא (אליה רבה שם, יב ; משנה ברורה שם, לו) וכפי שמפורש ברמב"ם עצמו (תפילה ו, ד) שלאחר עלות השחר אסורה כל מלאכה עד שיתפלל.
ג. אמירת ברכות לפני הריצה :

ההסתמכות על אמירת מקצת ברכות מבוססת על דברי הרמ"א (פט, ג) שכותב שיש מקילין להתעסק בצרכיו או לילך לדרך לפני שהתפלל שחרית, לאחר שאמר מקצת ברכות. הרמ"א כתב רק ש"טוב להחמיר בזה", משמע שמעיקר הדין סבור שמוותר. אלא שהרמ"א מתבסס על דברי תה"ד (תשובה יח) ועיון בדברי תה"ד מעלה כי כלל לא ברור שסבר כך, וכפי שכבר העיר ערוך השלחן (פט, כא) [ואולי ניתן להציע שהבנת הרמ"א מבוססת על כך שהתה"ד מכנה את הנוהגים כך : 'מדקדקים' ולא קורא להם : 'טועים' וצ"ע]. יש לציין גם שתורות הדשן מדבר על אנשים שמשמש מגיעים לבית הכנסת ומתפללים את כל הברכות והתפילה כסדרה עד ברוך שאמר ובוזה הם מבטאים שעבורם הפנייה לקב"ה היא הדבר הראשון בסדר היום, ואין הכרח לדמות זאת למי שרק אומר מעט מברכות השחר לפני מלאכתו.

אכן תה"ד והרמ"א עסקו רק באיסור "לעשות חפציו" קודם שיתפלל (ראה בהמשך) ולא ברור איך תועיל סברתם לגורת חז"ל לא לעשות מלאכות שיש בהן חשש שיימשך אחריהן ויבטל בגינן מהתפילה (לסוברים שחז"ל גזרו על מלאכות מסוימות גם סמוך לשחרית). מ"מ כיוון שהמשני"ב (פט, לו) הביא להלכה היתר זה גם בנוגע לעשיית מלאכה קודם שחרית אם יקדים לה חלק מברכות השחר, ומה גם שכל הדין שלנו כעת הוא רק במח' בדרבנן (האם חז"ל גזרו על עשיית מלאכות מסוימות סמוך לשחרית) ובשל סופרים הולכים אחר המקל (ע"ז ז ע"א, רמב"ם ממרים א, ה, רמ"א חו"מ כה, ב), וביותר שיש מקום רב להבין מלשון הרמב"ם (תפילה ו, ד ; תפילה ו, ז) שלא גזרו כלל על שום מלאכה קודם עלות השחר וכשיטת המקילים (ועיינו גם מגן אברהם ע, ו ומשנה ברורה שם, כג שמשמע שהבינו כך בדבריו), לכן נראה שניתן בשופי להקל בזה (בתנאי, כאמור, שהתחלה היא לפני עלות השחר).
ד. אם התחיל יכול להמשיך :

גם במלאכות שאסור לעשותן מאז שהגיע זמן התפילה או סמוך לזמן התפילה, מכל מקום מי שכבר התחיל בהן, אפילו באיסור, יכול להמשיך גם אחר שהגיע זמן התפילה ולעניינו - לאחר שעלה השחר ואין צריך להפסיק אלא אם אכן הגיע זמן שאם לא יפסיק בו - שוב לא יספיק להתפלל (שבת ט ע"ב ; שו"ע רלב, ב).
ה. גם מצד ק"ש אין איסור להתחיל לפני עלות השחר :

עד כה עסקנו באיסור להתחיל מלאכות מסוימות לפני התפילה, אולם התחלת הריצה או האימון לפני תפילת שחרית היא גם התחלתן לפני קריאת שמע של שחרית. כפי שהזכרנו לעיל מהמשנה (שבת ט ע"ב) מבואר שלגבי קריאת שמע האיסור אף חמור יותר ואף בדיעבד "אם התחילו - מפסיקין לקריאת שמע", אך הגמרא בסוכה (לח ע"א) הקשתה סתירה בין משנה זו למשנה שם שממנה משמע שאין צריך להפסיק. בגמרא נאמרו כמה ביאורים ונחלקו הראשונים מה מהם נפסק להלכה. הרמב"ם כתב (ק"ש ב, ו) : "היה עוסק באכילה או שהיה במרחץ או שהיה עוסק בתספורת או שהיה מהפך בעורות או שהיו עוסקין בדין גומר ואחר כך קורא קריאת שמע ואם היה מתיירא שמא יעבור זמן קריאה, ופסק וקרא - הרי זה משובח". הרמב"ם שם חלק וסבר שחייב להפסיק. ובשולחן ערוך (ע, ה) הביא את מחלוקתם.

ומכל מקום משמעות דברי הרמב"ם "אם היה מתיירא" שרק כאשר יש חשש שיפסיד ק"ש בשל מלאכתו - "אם פסק הרי זה משובח" (אף שמדובר רק בחשש בעלמא ולא שאכן נראה שיפסיד קריאת שמע, שאז צריך להפסיק אפילו לתפילה כנ"ל). אך כאן שאין חשש שיפסיד ק"ש בשל הריצה, אין כל צורך להפסיק במהלך המלאכה ולומר ק"ש. גם הרמב"ם שסבר שחובה להפסיק - מדבר רק על מלאכות שיש חשש שיימשכו ויגרמו להפסד זמן ק"ש, וכדלעיל. להלכה מוסכם על האחרונים (משני"ב ע, כג) שאם התחיל לפני שהגיע זמן ק"ש, אז אין חובה להפסיק באמצע מלאכתו (אא"כ לא תישאר אח"כ שהות לקרוא, ע"ש).

ונראה שגם דרך החיים (כג, ד-ו) [והביאור הלכה בסימן ע סעיף ה ד"ה 'היה עוסק' שלא הכריע אם יש לחוש לשיטתו] שכתב ששאר מלאכות פרט למרחץ ותספורת - דינן כאכילה ואסורות בחצי שעה שלפני עלות השחר, מדבר רק במלאכות שיש בהן חשש שמחמתן יחמץ את זמן קריאת שמע וכפי שהסברנו לעיל לענין תפילה.
ומעבר לכך, כבר הערנו כי מלשון הרמב"ם (תפילה ו, ד) נראה שהאיסור במלאכות נאמר רק מעלות השחר ולא לפני כן, וכפי שכבר העיר הבה"ל הנ"ל (סימן ע סעיף ה ד"ה היה עוסק).

האם יש לאסור מדין עשיית חפציו לפני שחרית?

בנוסף לאיסור לעשות מלאכה לפני התפילה מצד החשש שמא בגללה יפסיד אחר כך את התפילה, יש גם לדון מצד איסור עשיית צרכיו של האדם לפני שמתפלל. מצאנו בברכות יד ע"א : "אמר רב : כל הנותן שלום לחבירו קודם שיתפלל, כאילו עשאו במה... [אמר] רב אידי בר אבין אמר רב יצחק בר אשיאן : אסור לו לאדם לעשות חפציו קודם שיתפלל, שנאמר : צדק לפניו יהלך וישם לדרך פעמיו..."; וראה רמב"ם תפילה ו, ד ; שו"ע פט, ג.

הריטב"א (ברכות שם ד"ה אמרו ליה) כתב : "כשם שאסור לצאת לדרך ולעשות חפצו קודם שיתפלל, כך אסור להתעבך בדרכים וליתן שלום לפוגעים בו, אלא שימחר לבית הכנסת ויתפלל כדי שלא יתיאש מן התפילה". נראה שכוונתו היא לחשש שעלול לשכוח להתפלל. לפי זה, נראה שגם מצד זה יש להתיר במקרה שלנו, הואיל ואין חשש מעשי שהאדם ימשיך לרוץ עד שיפסיד זמן התפילה. אבל גם אפשר להבין שיש כאן איסור אחר, משום פגיעה בכבוד שמיים (וכפי שמשמע בתה"ד סימן יח), בזה שהאדם מקדים את צרכי עצמו, לפני שמתפלל לבוראו. ויש לדון האם בריצה לפני התפילה יש פגיעה בכבוד שמים.
א. האם ריצה היא צרכי שמים?

אף שבריצה לצורך בריאות הגוף יש פן של צרכי שמיים ועבודת ה' (ראה רמב"ם דעות ד, א ; ד, יד-טו) ולכן כשאין אפשרות אחרת יש שהתירו במפורש לרוץ לפני התפילה (ראה למשל בספר תפילה כהלכתה נספח בסוף הספר מדברי הרב חיים פינחס שיינברג אות ז), מ"מ נראה שהיתר זה שייך דווקא במי שאכן רץ מסיבות בריאותיות, אך הרץ לצורך הנאתו וכדומה אינו יכול להסתמך על כך. וכפי שמצאנו שהמשני"ב (פט, כד) מתיר לאכול לפני התפילה מאכלים שמועילים לרפואתו וגם להנאתו, בתנאי שיכוון לרפואה (ומשמע שאם היה מכוון להנאתו לבד היה אסור).

ב. האם חייב להפסיק כשעולה השחר בשל האיסור לעשות חפציו לפני שחרית?
יש לדון שמא גם אם התחיל בריצה לפני עלות השחר חייב להפסיק ברגע שיעלה השחר. מסברא הרי אפשר לטעון שרק כאשר דנים לגבי החשש שמא ימשיך במלאכה (ויפסיד תפילה) אז נאמר שאם התחיל, ובגלל זה יש טרחה גדולה יותר להפסיק, לא הטריחוהו להפסיק, מפני שהחשש שיחמץ תפילה אינו מצדיק לדרוש מן האדם להפסיק באמצע מלאכתו. אולם כאשר הפעולה אסורה מצד עצמה (משום שעשייתה קודם תפילת שחרית היא פגיעה בכבוד שמים), מה בכך שהוא כבר באמצע מלאכתו, ומדוע נתיר לו להמשיך כשעולה השחר?

אולם להלכה הראשונים לא קיבלו סברה זו ולכן אין בזה איסור וכפי שנבאר.
השו"ע (סימן פט, ה) מביא מחלוקת ראשונים האם המתחיל לאכול לפני עלות השחר צריך להפסיק כשעולה השחר. יש מתירים, אך המחבר סותם כשיטת הרא"ש (ברכות א, י) בשם רבינו יונה לאסור. הרא"ש שם מנמק : "אף על גב דאמרינן בתפלת המנחה אם התחילו אין מפסיקין. שאני הכא דאסמכוה אקרא ואיכא לאו ד'לא תאכלו על הדם.' " (והדברים מובאים גם במשני"ב פט, כח).

נראה שלרא"ש אין איסור להמשיך אחר עלות השחר בפעולות אחרות שהחל לעשות לפני עלות השחר, ורק באכילה יש דין ייחודי שאוסר, וכל שכן שלפי המתירים להמשיך באכילה אחר עלות השחר נראה ברור שמותר להמשיך אחר עלות השחר גם בעשיית צרכיו האחרים שכבר החל בהם.

לגבי שיטת הרמב"ם: אע"פ שהרמב"ם בהלכות תפילה (ו, ד) סותם שאסורה עשיית מלאכה משעלה השחר ואינו כותב במפורש שאם התחיל לפני עלות השחר אז מותר להמשיך במלאכה, מ"מ בהלכות קריאת שמע (ב, ו) כתב הרמב"ם שלא צריך להפסיק ממלאכתו ולקרוא את שמע. וכיוון שלפי הרמב"ם קיימת חובה לסמוך גאולה לתפילה (תפילה ז, יז), נראה מזה שלדעתו גם אינו מפסיק לתפילה (מג"א סימן ע סק"ו והסיק מכך שאף אם התחיל באיסור אינו מפסיק ואף מאכילה אינו צריך להפסיק – כדעה השנייה הנ"ל וכדברי הטור בסימן פט שכתב כך בשם הרמב"ם, בניגוד לדברי הבית יוסף שם שכתב שלא מבואר כך ברמב"ם ושלטור הזדמנה נוסחה משובשת בדבריו. אכן בסימן פט עצמו כתב המג"א [בס"ק טו] שלהלכה מכל מקום אם התחיל באיסור – מפסיק לקריאת שמע, אף שאינו מפסיק לתפילה, וכן כתב המשנה ברורה שם ס"ק כט. ומכל מקום בענייננו שבו מדובר בהתחיל בהיתר, ואף לא מדובר בו באכילה אלא בעשיית פעולות שאין בהן את החומרה של "לא תאכלו על הדם" וכו' – פשיטא שאין צריך להפסיק).

ויש להציע שגם אם נאמר שבעשיית צרכין לפני התפילה יש פגיעה בכבוד שמים, מכל מקום זה יהיה רק כאשר כבר הגיע הזמן שבו מותר להתפלל והאדם מעדיף להתחיל עיסוק אחר במקום להתפלל. אבל אם התחיל כבר לפני זמן התפילה, יש לומר שאין בזיון לתפילה מזה שרק ממשיך במה שכבר התחיל, לאחר הגעת הזמן.

המורם מכל האמור הוא שאם החל לפני עלות השחר את מלאכתו (במקרה דידן: את ריצתו) אז וודאי שיכול להמשיך. וכן פסקו - מטעמים שונים - המשנ"ב (ע, כג) והערוה"ש (שם, ח ולדעתו כך הדין לשיטת הרמב"ם גם לגבי אכילה, אם התחיל בהיתר וכעין דברי המגן אברהם הנ"ל, ושנה הערוה"ש דבריו אלה גם בסימן פט, כו).

2 מידת חסידות – לומר חלק מברכות השחר לפני כן אף שממה שהבאנו עולה שאין איסור הלכתי לרוץ לפני עלות השחר, מ"מ יש לעיין אם אכן ראוי לפתוח את היום בצורכי עצמו. והנה מצאנו בברכות ה ע"ב שאבא בנימין נזהר במיוחד שלא יעשה דבר לפני שחרית (וראה שם גם ברש"י ד"ה סמוך) וכן מופיע ברשב"א בברכות יד ע"א "שלא יפנה לבו לשום דבר עד שיתפלל". אלא שקשה להתבסס על מקורות אלו היות שהם מדברים כאשר כבר הגיע זמן התפילה.

עוד מצאנו במשנ"ב (פט, כח) שכתב בשם הזוהר שאפילו אם קם בחצות הלילה לא יאכל עד אחר שחרית. אך גם מכאן אין ראייה לעניין ריצה, מאחר שהזוהר מדבר דווקא על אכילה ולא על עשיית מלאכה ומה גם שהערוך השלחן כותב (פט, כו) שדברי הזוהר נאמרו דווקא לקדושי עליון ולא לכל אדם. ואדרבה במהרש"ל (חכמת שלמה, ברכות ה ע"ב) כתוב שמותר לעשות מלאכות קודם אור הבוקר. וכן בשל"ה (מסכת תמיד נר מצוה אות לב ד"ה ברכות דף י"ד) התיר לעשות מלאכה קודם אור הבוקר, אלא שהוסיף, "מכל מקום נראה לי, שלא לעשות שום ענין, עד שיברך סדר הברכות", אך לא הצריך להתפלל תחילה תפילת העמידה. והביא דבריהם המשנ"ב (פט, יז). וגם בפסקי תשובות (פט, יט) כתב שאם מתחיל במלאכתו לפני עלות השחר (ובמלאכות מסוימות חצי שעה לפני כן) ומקבל תחילה עול מלכות שמים, אז אין בכך כל חשש ופקפוק.

3 הכוונת תזכורת בפלאפון: ונראה שהרוצה להחמיר בזה ולא לסמוך על האמור לעיל, יכול בשופי להסתמך על תזכורת להתפלל (וכגון שמכוון את הפלאפון שיצלצל בשעה מסוימת ויזכיר לו שעליו להתפלל) וכפי שמצאנו בדברי הרמ"א בסימן רלב סעיף ב שמתיר לאכול סעודה קטנה אפילו סמוך למנחה קטנה מכוח הסתמכות על שקוראים לביהכ"ס (וגם המשנ"ב שם ס"ק כט סבור שכך הוא עיקר הדין).

בשם צוות המשיבים ובברכת התורה,

הרב משה ארנרייך הרב יוסף כרמל
ראשי הכולל

חברי הועדה המייעצת:

הרב זלמן נחמיה גולדברג
הרב נחום אליעזר רבינוביץ

יועצים מדעיים:

הרב פרוי אברהם שטינברג
הרב פרוי דרור פיקסלר
הרב פרוי נתן קלר

[ניתן ליצור קשר עם הכותבים דרך: info@eretzhemdah.org](mailto:info@eretzhemdah.org)

<p>לע"נ שלמה דוד בן זלמן ושרה אבנית ז"ל נלבי"ע סיון תשע"ט</p>	<p>לע"נ רבי יעקב ז"ל בן אברהם ועיישה וחנה בת יעיש ושמחה סבג</p>	<p>לע"נ גב' לורין הופמן ז"ל</p>	<p>לע"נ חיים משה בן קוקה יהודית כהן ז"ל נלבי"ע ז' בתשרי תשע"ה</p>	<p>לע"נ סוזי בת עליזה כהן ז"ל נלבי"ע כ"ד בחשוון תשע"ח</p>
--	--	---	---	--

לע"נ הנופלים במערכה על הגנת המולדת הי"ד

חדש – "צפנת ישעיהו" מאת הרב יוסף כרמל

הנביא ישעיהו פעל באחת מהתקופות הסוערות והדרמטיות ביותר בחיי האומה הישראלית, תקופה של ציפיה למשיח שנשברה ברעש אדמה נורא, וחוללה גם מהפך רוחני ופוליטי. האור בקצה המנהרה הפציע שוב רק בימיו של חזקיהו. צפנת ישעיהו: מעזיה עד אחז מפגיש אותנו עם שלושה מלכים שעמדו בצומת היסטורי זה בתולדות עמנו: עזיה, המלך שדרש את האלוהים אך לקה בצרעת בעקבות חטאו; יותם, המלך הצדיק ביותר בתולדות עמנו; ואחז, המלך אשר הכיר בקב"ה אבל לא האמין בהשגחתו. בביאורו לנבואות ישעיהו, נצמד הרב כרמל, לדברי חכמינו וגדולי הראשונים, ומציע דרך מרתקת ללימוד תנ"ך בעקבות חז"ל. קריאה זו מבהירה את התכנית האלוהית ומבררת סוגיות עקרוניות באמונה. צפנת ישעיהו מגלה לקורא את משמעות הנבואות לדורו של הנביא ואת הרלוונטיות שלהן לדורנו.

לרכישה

